

Hvad gør man med helte, når krigen er forbi - og hvem er heltene?

Den 5. maj 1945 var Danmark endelig befriet. Der var fest i gaderne, og over hele landet blev modstandsfolkene hyldet som helte for deres kamp imod nazisterne og Hitlers Tyskland. Krigen var slut. Sådan slutter mange bøger og film om besættelsestiden.

Men befrielsen var ikke enden på de udfordringer, krigen havde skabt – slet ikke for mange modstandsfolk og deres pårørende.

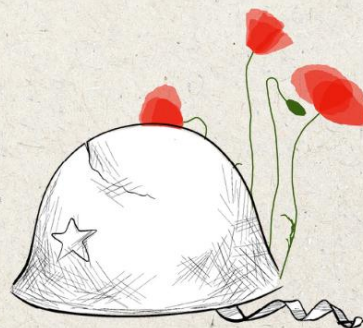
Modstandsfolk som udfordring

Hundredvis af modstandsfolk havde været gået ”under jorden”, som man kaldte det, når de forlod familie, bolig og job for at undgå at blive taget af de tyske politifolk og deres danske hjælpere. Det sled på pengepungen og fysikken at være under jorden, og så var det psykisk hårdt – også for modstandsfolkenes børn og pårørende.

Det var endnu hårdere for de flere tusinde modstandsfolk, der havde været i tysk fængsel eller koncentrationslejr. Nogle af dem kom hjem med dybe og livsvarige skader på krop og sjæl.

Mange danskere syntes, at modstandsfolk havde fortjent hjælp efter krigen. Det var politikere og embedsmænd enige i. Men samtidig var de bekymrede over, at tusindvis af ofte unge modstandsfolk stadig havde våben efter befrielsen i maj 1945 og lavede uro i utilfredshed med udviklingen – ville modstandsfolkene ligefrem forsøge at tage magten i Danmark for at skabe politiske ændringer?

Derfor var der flere grunde til at give social og økonomisk hjælp til modstandsfolk og deres familier, så de kunne vende tilbage til et almindeligt liv igen.

Hvordan kunne de få hjælp?

Få dage efter befrielsen i maj 1945 blev der oprettet Kontorer for særlige Anliggender i alle større danske byer. Kontorerne var statsstøttede og ydede ret rundhåndet støtte til besættelsestidens ofre, især modstandsfolk. Samtidig skulle kontorerne hjælpe modstandsfolk tilbage i "normalt arbejde". Almindelige arbejdsløse eller handikappede skulle henvende sig på et normalt socialkontor, mens danskere, der havde været i tysk tjeneste under krigen, var udelukket fra hjælp.

Såkaldt "asociale" danskere, der var blev sendt i koncentrationslejre af tyskerne, fordi de fx var hjemløse, kunne kun få begrænset hjælp.

Kontorerne for særlige Anliggender fik travlt. Fx havde overlevende fanger fra koncentrationslejre akut brug for tøj eller hvile – en tidligere fange fik 210 kr. til et rekreationsophold i sommeren 1945. Der var også modstandsfolk, der havde fået slået tænderne ud under forhør hos tysk politi og derfor skulle have hjælp til at betale en stor tandlægeregning. Mange havde været under jorden og mistet deres løn i en periode og måtte have tilskud til huslejen. Andre søgte om hjælp til at forsørge deres familier – alt fra tøj til børnene til hjælp til at holde konfirmation, mens en far til en dræbt modstandsmand fik 600 kr. i begravelseshjælp.

I fx Esbjerg fik knap 200 personer hjælp fra Kontoret for særlige Anliggender. Det mindste beløb var 14 kr., den største hjælp var knap 7.000 kr., som svarer til omkring 140.000 kr. i 2024.

På den måde forsøgte samfundet at hjælpe fx modstandsfolk i gang igen. Men der var brug for mere endnu.

Erstatningslov

I oktober 1945 vedtog folketinget en Erstatningslov og oprettede et Erstatningsråd, som afløste Kontorerne for særlige Anliggender.

Flere grupper, der var blevet ramt af den tyske besættelse som fx de danske jøder, var omfattet af Erstatningsloven, men modstandsfolkene fik en særstatus og modtog ekstraordinær stor støtte. Hjælpen var dog ikke for alle. Selv en person, der fx var blevet sendt i koncentrationslejr pga. modstandsarbejde, var ikke sikker på at få støtte, hvis han eller hun havde opført sig "nationalt uværdigt" og fx tidligere været medlem af det danske nazistparti eller tjent penge på tyskerne.

For de nationalt værdige var hjælpen ret omfangsrig. Modstandsfolk kunne få en slags kontanthjælp, hvis de var midlertidigt arbejdsløse, eller få hjælp til at tage en uddannelse, og hvis de havde mistet ejendele, blev de erstattet. De hårdest ramte kunne opnå invalidestøtte og hjælp til genoptræning. Dertil fik modstandsfolk erstatning for den tid, de havde været fængslet. Endelig kunne modstandsfolk, som havde ydet en særlig indsats i modstandskampen eller havde været i koncentrationslejr, udover de andre ydelser, modtage en årlig hædersgave på 800 kr.

Frihedsfonden

Modstandsbevægelsen stiftede desuden Frihedsfonden i maj 1945. Her kunne pårørende til døde eller invaliderede modstandsfolk få ekstra hjælp, ligesom Frihedsfonden gav engangsbeløb til modstandsfolk i form af tilskud og lån. Det var fx støtte til rekreationsophold eller til køb af en lastbil, så en tidligere modstandsmand kunne begynde som vognmand. Der var også ofte tale om uddannelseshjælp. Frihedsfonden støttede byggeriet af 4. maj-kollegier i en række byer, bl.a. København, Aarhus, Odense og Esbjerg, hvor tidligere modstandsfolk og deres børn havde fortrinsret.

Tilbage til samfundet

Både Kontorerne for særlige Anliggender, Erstatningsloven og Frihedsfonden hjalp mange modstandsfolk til at komme i gang med en ny og rolig tilværelse efter befrielsen i 1945. I alt modtog 20.000 ofre for besættelsestiden hjælp gennem Erstatningsloven, mens 17.000 fik hjælp via Frihedsfonden.

I 1955 mente Erstatningsrådet, at dets arbejde var afsluttet. Men netop i de år begyndte mange modstandsfolk at blive ramt af voldsomme psykiske og fysiske senfølger af deres oplevelser under krigen. Det tog Erstatningsloven ikke højde for, og ansøgere blev ofte afvist. Der var ikke den viden om PTSD-relaterede sygdomme, som der er i dag. Først i 1969 blev det lettere, da myndighederne begyndte at forstå de langsigtede virkninger af tortur og fangenskab i koncentrationslejre.

I 2024 er der stadig en lille gruppe mennesker, der modtager hjælp på grundlag af Erstatningsloven fra 1945.

